

Matsvinn inom ägg- och matfågelproduktion

Livsmedelsverket

Matsvinn inom ägg- och matfågelproduktion

Denna undersökning har gjorts av Jan Danielsson, legitimerad veterinär och konsult fjäderfäfrågor, på uppdrag av Jordbruksverket. Den ingår i Livsmedelsverkets regeringsuppdrag att under 2013-2015 tillsammans med Jordbruksverket och Naturvårdsverket minska det onödiga matavfallet – matsvinnet – i alla led av livsmedelskedjan. Undersökning genomfördes under hösten 2015 bland verksamhetsutövare inom den svenska fjäderfäbranschen.

De företag som bidragit med information och underlag är:

Björkbackens Ägg AB, Norrköping

Chickpulp A.m.b.a, Sunds, Danmark

Håkantorp Slakteri AB, Vara

SLU Skara

Svensk Fågel Service AB

Svenska Ägg Service AB

*Jönköping, den 1 februari 2016,
Ulrika Franke*

Författare:
Jan Danielsson

Foto:
Ulf Nylén

Sammanfattning

Vad är matsvinn?

Alla delar från fjäderfä som kan användas som livsmedel i Sverige men inte används som detta räknas som ett matsvinn i denna rapport.

Med denna definition uppkommer inget matsvinn inom produktionen av matfågel. Inom äggproduktion uppkommer matsvinn när:

1. Friska avelsdjur och värphöns tas ur produktion och inte skickas till slakt.
2. Daggamla tuppkycklingar avlivs i samband med könssortering.

Varför uppkommer matsvinn?

Om man väljer att ta tillvara på köttet hos värphöns eller inte styrs i huvudsak av ekonomiska faktorer och avståndet till ett fjäderfäslakteri som tar emot värphöns. Anläggningar norr om Mälardalen kan med nuvarande transportregler inte leverera sina värphöns till slakteri och de måste därför avlivas på plats. Risken för att hönsen skadas vid hantering och transport påverkar också möjligheten att skicka djuren till slakt.

Hälften av kycklingarna som föds är tuppkycklingar. Inom äggproduktion används enbart hönorna och ett fåtal tuppar. Det finns ingen eller liten efterfrågan av tuppkycklingar och de avlivs därför på kläckeriet.

Hur stort är matsvinnet?

Ungefär 67 procent av de hönor som gallrades ut under 2014 användes som livsmedelsråvara. Matsvinnet var alltså 33 procent. Hönorna som inte slaktades gick till destruktion eller användning som minkfoder i Danmark. I områden i Sverige där det finns ett slakteri inom rimligt avstånd går cirka 72 procent av värphönsen till slakt och matsvinnet blir där 28 procent.

I Sverige byts 5,6 miljoner värphöns ut varje år. Samtidigt produceras motsvarande antal tuppkycklingar där det stora flertalet avlivs och destrueras på kläckerierna.

Kan matsvinnet minskas?

För att minska matsvinnet av värphöns behöver vi undersöka möjligheter att utnyttja en större andel av värphönorna till livsmedel efter avslutad produktion.

Antalet tuppkycklingar som avlivs skulle minska om produktionstiden för värphönsen ökade. Då skulle färre produktionsdjur behöva födas upp varje år och det skulle göra att färre tuppkycklingar föds. Matsvinnet skulle minska, men det skulle även innebära en något sänkt äggproduktion per produktionsdag för den enskilda hönan.

Det pågår forskning för att ta fram metoder för att könssortera äggen redan innan kläckningen, för att komma ifrån avlivningen av tuppkycklingarna, men detta har ännu inte resulterat i någon storskalig metod.

Försök med uppfödning av tuppkycklingar av värphönstyp har visat att det tar längre tid att nå önskad slaktvikt och att de har ett lägre foderutnyttjande än konventionella slaktkycklingar. Branschen anser det därför inte vara ekonomiskt möjligt att föda upp tuppkycklingar från äggproduktionen till matfågel i större skala.

Innehåll

Inledning	6
Syfte och avgränsningar	6
Beskrivning av ägg- och matfågelproduktionen.....	7
Avelsdjur för ägg- och matfågelproduktion.....	7
Import av fjäderfä för ägg- och matfågelproduktion	8
Produktion av värphönor	8
Äggproduktion	9
Vad händer med värphönor som tagits ur produktion?	9
1. Avlivning i stall	9
2. Avlivning genom Chickpulp	10
3. Slakt på fjäderfäslakteri.....	10
Produktion av matfågel	11
Vad är matsvinn inom ägg- och matfågelproduktionen?	12
Var uppkommer matsvinn?	13
Äggproduktion.....	13
Produktion av matfågel.....	13
Varför uppkommer matsvinn?.....	14
Äggproduktion	14
Hur stort är matsvinnet?	15
Hur beräknas matsvinnet?	15
Kan matsvinnet minskas?.....	16

Inledning

Det finns en föreställning om att värphöns i Sverige sällan används till livsmedel efter avslutad äggproduktion, utan att de i stället skickas till kraftvärmeverk eller biogasanläggningar. Stämmer detta, eller hur ser det ut?

Syfte och avgränsningar

Huvudsyftet med denna rapport är att ge en beskrivning av vad som utgör matsvinn inom äggproduktionen från tamhöns i Sverige och varför det uppstår. I beskrivningen ingår en kartläggning av vilka produkter och kvantiteter som omfattas samt vilka faktorer som styr de enskilda företagens val av metoder för att ta hand om värphönsen efter avslutad produktion och hur detta kan påverka uppkomsten av matsvinn. Eftersom samma produktionsfaktorer styr uppkomsten av matsvinn inom produktionen av både konsumtionsägg och matfågel görs även en motsvarande men kortare analys av matsvinn vid produktion av matfågel.

Beskrivning av ägg- och matfågelproduktionen

Avelsdjur för ägg- och matfågelproduktion

Det första steget i produktionen är de *avelsdjur* som utgör grunden för de *produktionsdjur* som ska användas till äggproduktion eller matfågel. Den primära avelsbasen är *elit-generationen*. Avkommor efter elit-generationen är *mor- och farföräldrar* och deras avkomma är *föräldrar*. *Produktionsdjur* för uppfödning till matfågel eller till värphöns för äggproduktion är avkommor efter föräldragenerationen.

All avel och uppfödning av avelsdjur sker i ett fåtal länder av internationella företag. Aveln bedrivs för att utveckla och förstärka de egenskaper som anses önskvärda i storskalig industriell ägg- och slaktkycklingproduktion. Sådana egenskaper kan vara snabb tillväxt, högt foderutnyttjande, hög och jämn äggproduktion under lång tid, ägg med jämn storlek och starka skal, sjukdomsresistens och förmåga att ha god hälsa i den specifika produktionsmiljön. Produktkraven är helt olika inom ägg- respektive matfågelproduktionen varför avelsdjuren kommer från skilda företag och skilda avelslinjer och de är inte utbytbara.

Import av fjäderfä för ägg- och matfågelproduktion

Fjäderfä för ägg- och matfågelproduktion importeras antingen ur mor- och farföräldragenerationen eller ur föräldragenerationen.

Vid import till Sverige ska kommersiella fjäderfän genomgå en lagstadgad karantän som tar minst sju veckor. Karantänen genomförs i egna eller kontrakterade anläggningar som inför varje ny omgång ska godkännas av Jordbruksverket efter inspektion och yttrande av länsveterinär. Kraven på smittskydd och isolering från andra fjäderfäanläggningar är strikta och det finns endast ett begränsat antal godkända karantänsanläggningar i landet. Efter karantänen, som hävs av Jordbruksverket, får ägaren fritt förfogande över djuren.

I Sverige finns fyra företag som importerar avelsdjur från de internationella avelsföretagen. För närvarande är det två företag som är återförsäljare av kycklingar för äggproduktion med hönslinjerna Bovance och Lohman och två företag med kycklingar för matfågelproduktion med hönslinjerna Cobb, Ross och Rowan Ranger. De svenska företagen föder upp djur som ska användas i produktionen av ägg eller matfågel i egna eller kontrakterade anläggningar och är återförsäljare av samtliga produktionsdjur som idag används för kommersiell ägg- och matfågelproduktion i Sverige. Det sker även en betydande export av daggamla kycklingar för både ägg- och matfågelproduktion.

Produktion av värphönor

Djur som importeras för äggproduktion är uteslutande daggamla kycklingar i föräldragenerationen. De importerade kycklingarna är könssorterade av leverantören och flocken levereras tillsammans med cirka 10–12 % tuppsycklingar, vanligen från en annan avelslinje. Föräldradjuren föds upp och paras för att få hybrider i följande generation, vilket bidrar till de önskade produktionsegenskaperna. Efter parning producerar hönsen befruktade ägg som levereras till företagens kläckerier för ruvning och kläckning. Avelsdjurens produktionstid avgörs av kläckbarheten hos de producerade äggen som sjunker då hönan blir äldre. En vanlig utslagsålder är 65–70 veckor.

Under produktionstiden som varar från 24 till 70 veckors ålder (322 dagar) värper hon upp till 300 befruktade ägg som efter kläckning kan ge 280 daggamla kycklingar varav hälften är tuppsycklingar. Efter avslutad värpning skickas föräldrarna till slakt eller avlivas på anläggningen. Under 2014 exporterades 200 000 hönor och tuppar för slakt i Tyskland.

Hönkycklingar efter föräldradjuren ska bli värphöns och sorteras ut då de är en dag gamla och levereras till specialiserade anläggningar för uppfödning till unghöns eller direkt till kontrakterade äggproducenter för egen uppfödning fram till värpningen startar. I äggproduktionen behövs inte tuppsycklingarna även om många uppfödare föredrar att ha en viss andel tuppar för att få lugnare produktionsgrupper. Kvarvarande tuppsycklingar avlivas på kläckeriet.

Äggproduktion

Värphöns är produktiva från ca 24 veckors ålder och når en topp i äggproduktionen vid cirka 40 veckor som sedan sakta planar ut och sjunker. Merparten av äggen ligger under produktionstiden i viktklassen 53–73 gram (M–L) men med stigande ålder ökar andelen ägg med högre vikt (XL) vilka ger en lägre ersättning. Storleksfördelningen kan även påverkas av utfordringsintensiteten och varierar mellan de olika värphönslinjerna. Med stigande ålder försämras också kvaliteten på äggskalen som blir tunnare och mer ojämna vilket försvårar hanteringen och medför ökad risk för att äggen går sönder under transport och hantering.

Importföretagen ger i samarbete med avelsföretagen ut manualer för de olika värphönslinjerna och det rekommenderas att värphönsen slaktas eller avlivas vid cirka 90 veckors ålder men många producenter väljer att byta ut värphönsen redan vid 85–86 veckors ålder. Några producenter med eget packeri uppger att de med bl.a. ökat tillskott av snäckskal och D-vitamin kan producera ägg med god skal-kvalitet även från äldre höns och därför väljer att själva packa och marknadsföra de större äggen. Om de kan få en lönsam avsättning även för dessa ägg, ger det möjlighet att hålla hönsen betydligt längre, ibland upp till 130 veckors ålder.

Enligt Svenska Ägg producerade Sverige 129 000 ton ägg och äggprodukter under 2014 vilket motsvarar en konsumtion av 222 ägg per person, inräknat äggprodukter. För närvarande har Sverige 117 000 föräldrahöns och 7,5 miljoner värphöns i 369 värphönsanläggningar. Totala årliga mängden värphöns och avelsdjur som tas ur produktion och ersätts inom äggproduktionen är cirka 5,7 miljoner.

Vad händer med värphönsor som tagits ur produktion?

Äggproducenten måste redan tidigt under produktionen besluta när den pågående omgången ska bytas ut och om hönsen ska slaktas eller avlivas. Leveranstiden för värphöns är vanligen 25-35 veckor och slakt måste bokas ett antal veckor i förväg. Beslutet styrs av importföretagets produktionsmanual och egna företagsekonomiska kalkyler som fasta kostnader för anläggning och personal, förväntad äggproduktion, avräkningspris för äggen från packeriet, foderkostnader och anskaffningskostnader för nya värphöns.

Värphönsor från större anläggningar hanteras i huvudsak på tre olika sätt då de tas ur produktion.

1. Avlivning i stall

Hönsen avlivas i stallet genom gasning med koldioxid i hög koncentration. De transporteras därefter till Konvex AB i Karlskoga som är landets enda företag som tar hand om animaliskt avfall som kadaver, slakteriavfall och avlivade kycklingar och höns. Företaget bearbetar kadavren till en biomassa, Biomal, som mot ersättning destrueras genom förbränning vid godkända anläggningar exempelvis värmekraftverk. Konvex anger att Biomal har ett bränslevärde som motsvarar skogsflis. Anläggningar med tillstånd kan destruera mindre mängder döda eller avlivade höns på anläggningen genom förbränning i godkänd panna.

Metoden har en fördel ur djurskyddssynpunkt genom att hönsen kan avlivas i stallet oavsett skick och kondition utan att behöva sorteras, förflyttas eller hanteras när de lever.

2. Avlivning genom Chickpulp

Chickpulp är ett kooperativ som ägs av äggproducenter i Sverige och Danmark. Företaget använder en lastbilsmonterad mobil anläggning som ställs upp i omedelbar anslutning till stallet. Hönsen avlivas med koldioxid varefter de omedelbart mals till en biomassa som syrabehandlas och förvaras i en tankvagn. Samtliga höns avlivas på plats oavsett skick och kondition och djurägaren behöver därmed inte separat avliva och hantera höns som inte kan transporteras levande.

Slutprodukten transporteras till Danmark och används för närvarande enbart som minkfoder men kan även användas för framställning av foder till andra djurslag eller för biogasframställning.

Chickpulp är ett alternativ för såväl medlemmar i kooperativet som icke medlemmar och de kan ta uppdrag även i norra Sverige och på Gotland men då mot en högre avgift på grund av ökade omkostnader.

Ur djurskyddssynpunkt är metoden fördelaktig genom att hönsen endast utsätts för en kortare hantering när de samlas ihop och flyttas till den mobila anläggningen i anslutning till stallet för avlivning och malning. En annan fördel är att slutprodukten kan användas som foder.

3. Slakt på fjäderfäslakteri

Metoden innebär att hönsen samlas ihop och placeras i transportlådor, lastas på lastbil och transporteras till ett fjäderfäslakteri. Från att tidigare varit en tjänst som äggproducenten fått betala för, erbjuder nu slakterierna en varierande ersättning, ibland upp till en krona per höna inklusive utlastning och transport beroende på efterfrågan, antal höns och transportavstånd.

Transporten sker vanligen under natten vid längre transportsträckor så att slakten kan påbörjas direkt på morgonen. På slakteriet bedövas hönsen med el eller koldioxid varefter de avblodas och slaktas upp. I samband med slakten kontrolleras hönsen av Livsmedelsverkets besiktningspersonal och eventuella skador och transportdödlighet registreras. Slakteriet skickar slakt- och skaderapporter till producenten, Livsmedelsverket och länsstyrelsen. Metoden innebär ur djurskyddssynpunkt att hönsen utsätts för en omfattande hantering och transport som kan ta upp till 12 timmar.

Värphöns som inte kan skickas för slakt vid något av landets två fjäderfäslakterier, avlivas på anläggningen eller exporteras till Tyskland för slakt. Ett fåtal mindre värphönsanläggningar genomför avlivningen själva eller skickar värphönsen för slakt vid lokala småskaliga slakterier.

Värphönsen har i genomsnitt en slaktvikt på 1,8 kg och ger ett slaktutbyte på 65 procent. Efter slakt väger slaktkroppen cirka 1,2 kg. I praktiken tas i första hand bröstfiléerna, cirka 300 gram, till vara och resterande delar av slaktkroppen i mån av efterfrågan. Köttet används t.ex. till färdigrätter och buljong.

Produktion av matfågel

För matfågelproduktion importeras avelsdjuren som daggamla kycklingar i mor- och farföräldragenerationen. Föräldragenerationen inom matfågelbranschen produceras alltså i Sverige. Under karantäntiden kan en selektionsslakt göras bland de importerade mor- och farföräldradjuren. Då gallras en del djur bort och skickas till slakt som matfågel. Efter karantänperioden transporteras de blivande avelsdjuren till företagets egna eller kontrakterade uppfödning- och produktionsanläggningar. Mor- och farföräldrar hålls i 10 anläggningar och djur i föräldragenerationen i 25. Hönkycklingar och cirka 10-12 % av tuppkycklingarna efter mor- och farföräldrarna föds upp till föräldradjur för matfågelproduktion inom företaget. Bortsorterade tuppkycklingar i föräldragenerationen föds upp till matfågel eller avlivas på kläckeriet. Det sker också en omfattande export av föräldrar både som kycklingar och kläckägg.

Vid cirka 24 veckors ålder börjar hönsen producera befruktade ägg som skickas till ett kläckeri för centraliserad ruvning, kläckning och könssortering. Efter avslutad värpning vid 65–70 veckors ålder skickas samtliga avelsdjur till slakt. Det är inte precis som inom äggproduktionen eftersom dessa mestadels avlivas medan matfågelföräldrarna går till slakt. Under 2014 exporterades 360 000 hönor och tuppar ur föräldragenerationerna för matfågel till slakt i Tyskland och resterande slaktades i Sverige. Var de slaktas avgörs av rådande marknadspriser och efterfråga.

Kycklingar för uppfödning till matfågel levereras till kontrakterade anläggningar som daggamla kycklingar utan föregående könssortering. Kycklingarna föds på fem veckor upp till en genomsnittlig slaktvikt på 1,9 kg (1,8-2,3 kg) och har då en slaktad vikt på cirka 1,4 kg vid 75 % slaktutbyte. Uppfödningstiden kan variera beroende på avelslinje och tillväxttakt samt vilken slaktvikt som eftersträvas. De slaktfärdiga kycklingarna lastas maskinellt av slakteriets egen eller inhyrd personal och transporteras till slakteriet.

Produktion av slaktkycklingar sker vid 120 anläggningar i Sverige och enligt statistik från Livsmedelsverket slaktades 2014 i Sverige 87 921 696 slaktkycklingar (126 541 ton slaktad vikt), 3 558 326 höns (4 163 ton slaktad vikt) och 396 083 tuppar/moderdjur (1 030 ton slaktad vikt).

Vad är matsvinn inom ägg- och matfågelproduktionen?

Matsvinn definieras i denna rapport som:

1. Alla delar ("kött") från fjäderfä som kan användas som livsmedel i Sverige men inte används som detta.
2. Daggamla tuppsycklingar som avlivas i samband med könssortering.

Den för rapporten skapade definitionen utgår från Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 853/2004¹ där kött och fjäderfä definieras i bilaga I.

I Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 178/2002², definieras livsmedel i artikel 2:

I denna förordning avses med livsmedel alla ämnen eller produkter, oberoende av om de är bearbetade, delvis bearbetade eller obearbetade, som är avsedda att eller rimligen kan förväntas att förtäras av människor.

Inom EU krävs att samtliga delar av köttet som ska användas som livsmedel har hanterats, kontrollerats och godkänts som livsmedel under slaktprocessen. Avlivade fjäderfä och daggamla kycklingar som hanterats på annat sätt är därför inte ett livsmedel. Det finns dock inga andra formella hinder för användning av kycklingar, oavsett ålder, som livsmedel varför även denna kategori räknas som matsvinn.

1 Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 853/2004 om fastställande av särskilda hygienregler för livsmedel av animaliskt ursprung.

2 Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 178/2002 om allmänna principer och krav för livsmedelslagstiftning, om inrättande av Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet och om förfaranden i frågor som gäller livsmedelssäkerhet.

Var uppkommer matsvinn?

Under produktionen av ägg och matfågel i Sverige sker ett bortfall av djur i de olika avels- och produktionsleden av olika anledningar och i flera led av produktionen.

- Under karantäntiden eller under uppfödningen av djur kan det göras en gallring av djuren, en så kallad *selektionslakt*, där bortsorterade djur avlivas eller skickas till slakt som matfågel.
- Föräldrar till produktionsdjur inom både ägg- och matfågelproduktionen skickas till slakt eller avlivas på anläggningen efter värpning.
- Under uppfödningen av värphönor görs en könssortering av de daggamla kycklingarna. Majoriteten av tuppkycklingarna avlivas på kläckeriet.
- Efter att värphönor har tagits ur produktion skickas de till slakt eller avlivas.

Äggproduktion

Avelsdjur och värphöns som tas ur produktion kan vara en livsmedelsråvara om de skickas till slakt. Om de går till destruktions uppstår ett matsvinn. I praktiken tas i första hand bröstfiléerna till vara och resterande delar av slaktkroppen i mån av efterfrågan.

Daggamla tuppkycklingarna är en möjlig resurs för uppfödning till matfågel och avlivning ses därför i detta sammanhang som en orsak till matsvinn, om än indirekt eftersom daggamla kycklingar inte används som livsmedel i Sverige.

Produktion av matfågel

Inget matsvinn uppstår inom produktionen av matfågel. Alla avelsdjur går till slakt efter avslutad värpning och används som livsmedel. Samtliga tuppkycklingar som inte används till avel föds upp till matfågel. Under rekryteringen av föräldradjur i produktionen av matfågel uppstår alltså inget matsvinn i Sverige.

Inte heller i det senare produktionsledet uppstår något matsvinn då ingen könssortering är nödvändig. Kycklingar som ska födas upp till matfågel könssorteras inte eftersom både tappar och hönor används som produktionsdjur.

De delar av fjäderfä som traditionellt används som livsmedel i Sverige är slaktkropp och styckningsdelar från denna samt lever, hjärta och blod. Andra ätbara produkter som inte tas tillvara för livsmedelsbruk inom Sverige som fötter, kam och slör har även begränsad efterfrågan som livsmedel inom EU men exporteras om möjligt till länder där det finns en marknad.

Varför uppkommer matsvinn?

Äggproduktion

Om värphöns som tas ur produktion ska användas som livsmedel måste de hanteras och slaktas i enlighet med de regler som gäller för livsmedel. Vilket alternativ man väljer för att ta hand om värphönsen styrs i huvudsak av ekonomiska faktorer samt om anläggningen ligger inom möjligt transportavstånd till ett fjäderfäslakteri som tar emot värphöns.

För att slakt av värphöns som tas ur produktion ska vara ett alternativ måste anläggningen befinna sig inom tolv timmars transportavstånd³, inklusive i- och urlastning, till något av landets två värphöns-slakterier, Håkantorps Slakteri AB i Vara eller Skånefågel AB i Åsljunga. I praktiken innebär detta att körtiden inte får överstiga åtta timmar, inklusive obligatoriska köruppehåll, om tiden för i- och urlastning genomsnittligt är fyra timmar. Längsta möjliga transportavstånd från Vara eller Åsljunga kan beräknas till mindre än 500 km vilket innefattar södra Sverige och Mellansverige. Anläggningar norr om Mälardalen kan därför inte leverera sina värphöns till slakt med nuvarande slakterilokaliseringar och transportregler varför de måste avlivas på plats.

Det nordligaste slakteriet, Håkantorps Slakteri AB, anger att de med befintliga transportbilar kan hämta höns från Skåne upp till Stockholm-Mälardalen och delar av Gotland. I praktiken innebär detta att 645 000 av landets 7,5 miljoner värphöns inte kan transporteras till ett slakteri och därför måste därför avlivas på plats.

Hantering av höns som tas ur produktion, oavsett om de är för produktion av ägg- eller slaktkyckling, kan medföra djurvälfrädsproblem. Värphönsen får ofta ett urkalkat skelett och är därför mer utsatta för skelettskador vid hantering och transport jämfört med slaktkycklingar som slaktas redan vid fem veckors ålder. Skador kan i viss mån undvikas genom skonsam hantering och att den personal som sköter hantering och transport har god vana och utbildning. Dock kan risken för skada påverka möjligheten att skicka djuren till slakt.

Könsfördelningen mellan tuppar och honor är vid kläckningen 50–50. För äggproduktion används enbart honorna och det finns därför ingen efterfrågan eller marknad för dagsgamla tuppkycklingar av värphönstyp och de avlivas därför på kläckeriet i samband med könssorteringen.

3 Transport av fjäderfä regleras i transportförordningen och i Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2010:2) om transport av levande djur. I § 13 anges att transporttiden för slaktdjur inte får överstiga åtta timmar inom landet men för fjäderfä som transporteras under dygnets mörka timmar får transporttiden till närmaste slakteri under vissa förutsättningar förlängas med högst fyra timmar.

Hur stort är matsvinnet?

I Sverige finns en kontinuerlig population på 7,5 miljoner värphöns varav 5,6 miljoner byts ut per år. I avelsgenerationen finns 117 000 höns som årligen byts ut. Av de höns som togs ut till produktion under 2014 slaktades cirka 3,6 miljoner i Sverige, 200 000 exporterades för slakt i Tyskland, 750 000 avlivades av Chickpulp och cirka 1,1 milj. avlivades med gas i stallet. Det innebär att 67 procent av de höns som gällrades ut under 2014 kan användas som livsmedelsråvara. Övriga höns (33 %) avlivades och gick till destruktions eller användning som minkfoder i Danmark och utgör ett matsvinn. I områden i Sverige där det finns ett slakteri inom rimligt avstånd går cirka 72 % av värphönsen till slakt.

I Sverige byts 5,6 miljoner värphöns ut varje år. Samtidigt produceras motsvarande antal tuppkycklingar där det stora flertalet avlivas som daggamla och destrueras. En del uppfödare föredrar att ha en viss andel tuppar för att få lugnare produktionsgrupper, varför dessa inte avlivas.

Hur beräknas matsvinnet?

Matsvinn inom ägg- och matfågelbranschen kan beräknas på olika sätt t.ex. från statistiska produktionsuppgifter från branschen, årsstatistik från Jordbruksverket och Livsmedelsverket och liknande. Det alternativ som använts i denna rapport är att utgå från konsumtionen av ägg, äggprodukter och matfågel för att beräkna behovet av rekrytering i de olika produktions- och avelsleden. Dessa siffror har sedan jämförts med Livsmedelsverkets årliga statistik över fjäderfäslakt i landet för att därifrån skatta det uppkomna matsvinnet.

Eftersom uppfödningen sker omgångsvis och kläckägg inte kan lagras längre än maximalt två veckor med bibehållen kläckningsförmåga, måste de föregående produktionsleden ha sådan överkapacitet att de kan leverera de efterfrågade mängderna i form av samtidigt kläckta omgångar. En beräkning som grundas på kontinuerligt tillvaratagande av kläckägg från föregående generation resulterar sannolikt i ett lägre antal än verklig mängd producerade rekryteringsdjur. I avsaknad av detaljerad produktionsstatistik används dock denna beräkningsmodell för att ange ett minimibehov av rekrytering som sedan används som utgångspunkt för beräkning av matsvinn inom ägg- och matfågelproduktionen. Metoden saknar den precision som tillförlitlig statistik i bästa fall kan ge men har i detta sammanhang, där exakthet inte är ett uttalat krav, en fördel genom sin överskådlighet.

Kan matsvinnet minskas?

För att minska matsvinnet av värphönor behöver vi undersöka möjligheter att utnyttja en större andel av värphönorna till livsmedel efter avslutad produktion.

En längre produktionstid för värphönsen vid oförändrad populationsstorlek innebär att färre produktionsdjur behöver slås ut per tidsenhet och därmed också ett minskat rekryteringsbehov. Det skulle dock medföra en något sänkt äggproduktion per produktionsdag för den enskilda hönan och något sämre kvalitet på äggen. Med längre produktionstid kommer varje höna att värpa fler ägg men färre per dag eftersom de lägger färre ägg när de blir äldre. Till detta kommer kvalitetsproblemet. Antalet tuppkycklingar som måste avlivas för att de inte kan användas för uppfödning skulle minska i samma omfattning som rekryteringsbehovet.

Om den genomsnittliga utslagsåldern 70 veckor kan höjas till 100 veckor, krävs teoretiskt endast 3,9 miljoner rekryteringsdjur per år för att hålla populationen konstant (jämfört med de 5,6 miljoner som krävs vid nuvarande driftsförhållanden). Motsvarande antal tuppkycklingar avlivas. Branschen anser dock att det inte är möjligt att förlänga nuvarande generella rekommendationer för produktionstiden eftersom den försämrade skalkvaliteten gör att äggen blir svåra att hantera och lättare skadas under packning och distribution.

Det pågår även forskning för att ta fram metoder för att könssortera äggen redan innan kläckningen för att komma ifrån avlivningen av de daggamla tuppkycklingarna men detta har ännu inte resulterat i någon kommersiellt tillgänglig storskalig metod.

Tuppkycklingarna avlivas genom maceration eller gasning med koldioxid. Kadavren skickas till Konvex AB för framställning av Biomal. Hönslinjer som används som matfågel respektive äggproduktion har helt skilda produktionsegenskaper som gör att de enbart kan användas för sitt specifika syfte. En slaktkyckling når slaktvikten 1,9 kg på fem veckor och ger ett slaktutbyte på cirka 1,4 kg. I ett försök med uppfödning av tuppkycklingar av värphönstyp visades att de når en slaktvikt på 2,0 kg först vid 18 veckors ålder och att de under uppväxten har ett lägre foderutnyttjande än konventionella slaktkycklingar⁴. Branschen anser det därför inte vara ekonomiskt möjligt att föda upp tuppkycklingar från äggproduktionen till matfågel i större skala.

⁴ Leenstra (2014): Raising cockerels as part of free range egg production. LowInputBreeds Technical Note. www.lowinputbreeds.org